

Tomasz Przesławski

Struktura organizacyjna więziennictwa polskiego – między centralą a jednostką podstawową

The organizational structure of the Polish Prison System – between the head office and the basic unit

W artykule omówiono pośredni szczebel więziennictwa na przestrzeni: historycznej – w aspekcie rozwoju tego ogniwa, organizacyjnej – ze względu na rodzaj wyodrębnienia w strukturze organizacyjnej tej instytucji oraz charakteru zachodzących więzi z pozostałymi szczeblami organizacyjnymi, funkcjonalnej – z punktu widzenia realizowanych kompetencji.

Słowa kluczowe: jednostka pośrednia, ustrój administracji penitencjarnej, powiązania organizacyjne, kompetencje.

The article discusses the intermediary level of the prison system in the space of history from the perspective of the development of this link, the organizational space, on account of the kind of distinction within the organizational structure of this institution and the character of coexisting connections with other organizational levels, as well as the functional space from the point of view of realized competence.

Key words: intermediary entity, penitentiary administration system, organizational links, competence.

Wprowadzenie

Od czasu odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. w historii polskiego więziennictwa funkcjonowały dwa modele struktur

organizacyjnych, które różniły się stopniem centralizacji jednostek organizacyjnych w znaczeniu przestrzennym. Organizacja więzienna funkcjonowała zarówno w ustroju dwuszczeblowym (dwuinstancyjnym), jak i trójszczeblowym (trójinstancyjnym) stanowiącym hierarchię jednostek organizacyjnych tworzących aparat odpowiedzialny za proces wykonywania kary pozbawienia wolności i innych środków izolacyjnych.

Na określenie szczebla w hierarchii jednostek penitencjarnych przyjmuję wyodrębnioną terytorialnie jednostkę organizacyjną wraz z wyraźnie określonym członem kierowniczym zaopatrzoną w kompetencje przewidziane w przepisach prawa¹. Instancją w tym znaczeniu nie będzie jednostka organizacyjna, która wyodrębniona jest wprawdzie przestrzennie, ale pozbawiona jest samodzielnego ogniwa kierowniczego, które usytuowane jest w jednostce nadrzędnej.

Więziennictwo w strukturach władzy publicznej

Stopień rozbudowania struktury organizacyjnej więziennictwa nie wydaje się być zależny od umiejscowienia administracji penitencjarnej w ogólnym systemie organów państwa, choć to ostatnie – na co wskazują badania porównawcze i historyczne – może być determinowane preferowaną funkcją, jaką spełniać ma w założeniu kara pozbawienia wolności. Podkreśla się, że systemy prawne preferujące ogólnoprewencyjny i ochronny charakter kary zbliżają organizację więzienną do struktur administracyjnych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo wewnętrzne kraju. Rozwiązania organizacyjne, które włączają więziennictwo w obręb organów wymiaru sprawiedliwości, są pochodną tendencji prawnej, premiującej poprawczą rolę kary².

Teza ta niewątpliwie może znajdować potwierdzenie w okresach przełomowych, w czasach destabilizacji politycznej i ustrojowej, w których grupa zdobywająca władzę uruchamia cały aparat administracyjny do utrwalania nowej ideologii i narzucania kierunku zmian. W dobie współczesnej umiejscowienie administracji penitencjarnej w systemie

¹ Na temat rozczłonkowania instytucjonalnego, J. Zieleniewski, *Organizacja zespołów ludzkich. Wstęp do teorii organizacji i kierowania*, PWN, Warszawa 1967, s. 550-552. Na temat modeli administracji penitencjarnej por. E. Neymark, *Organizacja więziennictwa polskiego*, [w:] *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918-1928*, nakładem pracowników więziennych Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1929, s. 248-254.

² M. Porowski, *Administracja penitencjarna – zasady organizacji i kierowania*, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1979, t. IX, s. 348-351.

organizacyjnym państwa jest bardziej sprawą tradycji i kwalifikacji tego rodzaju działalności merytorycznie i terminologicznie, z większym naciskiem na społeczne zaspokojenie poczucia sprawiedliwości niż na społeczną ochronę. Jeśli wykonywanie kary pozbawienia wolności traktowane jest w pierwszej kolejności jako realizacja sensu *largo* wymiaru sprawiedliwości, struktura więziennictwa siłą rzeczy pozostaje w obszarze oddziaływań administracji wymiaru sprawiedliwości. Przejście administrowania procesem organizacji wykonania kary przez organy zajmujące się bezpieczeństwem państwa, poza wypadkiem przewrotów ustrojowych, może oznaczać, że decydującym elementem dla zakwalifikowania więziennictwa w organizacji państwa jest utrzymywanie bezpieczeństwa wewnętrznego w znaczeniu ochrony społeczeństwa przed przestępcami. Nie musi to oznaczać uszczerbku dla funkcji poprawczej kary oraz braku zaangażowania organów sądowych w kontrolę prawidłowości organizacji wykonywania kary pozbawienia wolności.

Ze względów teoretycznych, wychodząc z prawnego charakteru kary pozbawienia wolności, optymalnym rozwiązaniem organizacyjnym jest gdy jej wykonanie pozostaje pod kierownictwem Ministerstwa Sprawiedliwości³, chociaż nie zawsze tak było. Wskazać można historyczne przejście więziennictwa przez resort sprawiedliwości po 1956 r., czy też na ziemiach byłego zaboru rosyjskiego reformę więzienną związaną z przeniesieniem w 1985 r. głównego zarządu więziennego „z ministerstwa spraw wewnętrznych do ministerstwa sprawiedliwości”⁴.

Ogniwo pośrednie w okresie międzywojennym

Jednostka penitencjarna⁵ średniego szczebla, umiejscowiona pomiędzy administracją centralną a jednostkami podstawowymi, pojawia się w postaci okręgowych dyrekcji więziennych na ziemiach byłego zaboru rosyjskiego na wzór dotychczasowo tam istniejących wydziałów więziennych w zarządach gubernialnych⁶. Okręgowe dyrekcje więzienne powołane są dekretem Naczelnika Państwa z 7 lutego 1919 r. w przedmiocie

³ E. Neymark wskazuje słusznie, że wykonanie kary jest aktem wymiaru sprawiedliwości, zob. *Organizacja więziennictwa polskiego*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1925, nr 42, s. 667.

⁴ M. Szaciński, *Reforma więzienna*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1904, nr 33.

⁵ Przez określenie to rozumiem również jednostkę pośrednio zaangażowaną w organizację wykonywania kary i innych środków izolacyjnych.

⁶ E. Neymark, *Organizacja ...*, s. 664.

organizacji okręgowych dyrekcji więziennych⁷ oraz pojawiają się w dekreście z 8 lutego 1919 r. w sprawie tymczasowych przepisów więziennych⁸ jako władze więzienne II instancji usytuowane pomiędzy sekcją więzienną a późniejszym Departamentem Więziennym Ministerstwa Sprawiedliwości a więzieniami.

Jednostki II szczebla sprawowały kontrolę nad działalnością więzień i zakładów wychowawczo-poprawczych w zakresie administracyjnym, gospodarczym i finansowym (art. 1 dekretu z 7 lutego 1919 r.). Utworzono pięć takich okręgowych dyrekcji więziennych: warszawską, siedlecką (w Warszawie), łódzką, lubelską, kielecką (art. 2 dekretu z 7 lutego 1919 r.), a później w 1920 r. utworzono jeszcze dwie: krakowską i lwowską⁹. Okręgową dyrekcją więzienną kierował dyrektor okręgowy, który zaopatrzone był w kompetencję wydawania podległym naczelnikom więzień zarządzeń i wskazówek w zakresie sprawowanego nadzoru (kontroli). Objęcie stanowiska dyrektora okręgowego, jak i jego pomocnika (inspektora okręgowego), następowało w drodze mianowania przez ministra sprawiedliwości. Pozostali członkowie personelu dyrekcji okręgowej przyjmowani byli na wniosek dyrektora okręgowego przez szefa sekcji więziennej Ministerstwa Sprawiedliwości. Ze względów oszczędnościowych okręgowe dyrekcje więzienne zostały zlikwidowane 1 października 1921 r.

Na ziemiach byłego zaboru pruskiego i austriackiego do 1928 r. funkcje pośrednich szczebli więziennych, jako pozostałość po systemach więziennych państw zaborczych, wykonywane były przez odpowiednie struktury władz prokuratorskich i sądowych¹⁰. Stanowiska kierownicze administracji penitencjarnej w byłym zaborze austriackim należały do prezesów sądów okręgowych podlegającym prezesom sądów apelacyjnych. Po 1925 r. zlikwidowano szczebel organizacyjny prezesów sądów okręgowych powierzając kierownictwo nad więzieniami bezpośrednio

⁷ Dekret z 7.02.1919 r. w przedmiocie organizacji okręgowych dyrekcji więziennych (Dz. Praw Państwa Polskiego z 1919 r. nr 14, poz. 173).

⁸ Dekret z 8.02.1919 r. w sprawie tymczasowych przepisów więziennych (Dz. Praw Państwa Polskiego z 1919 r. nr 15, poz. 202).

⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 11.11.1920 r. w porozumieniu z Ministrem Skarbu w przedmiocie utworzenia Okręgowych Dyrekcji Więziennych we Lwowie i Krakowie (Dz. U. z 1920 r. nr 107, poz. 705); E. Neymark, *Organizacja...*, s. 665; K. Pawlak, *Więziennictwo Polskie w latach 1918-1939*, Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej w Kaliszu, Kalisz 1995, s. 10.

¹⁰ S. Car, *Dziesięciolecie więziennictwa polskiego*, polska odbitka z "Revue Penitentiaire de Pologne", vol. IV, nr 1/6, Warszawa 1929.

naczelnikom więzień¹¹, zachowując jednak instancję pośrednią w postaci prezesów sądów apelacyjnych. Na terenach byłego zaboru pruskiego przełożonymi więzień pozostawali prokuratorzy przy sądach okręgowych, którzy podlegali prokuratorom przy sądach apelacyjnych¹².

Sytuację funkcjonowania szczebli pośrednich zmieniło Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 7 marca 1928 r. w sprawie organizacji więziennictwa¹³, jak również Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 22 czerwca 1928 r. o wykonaniu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 7 marca 1928 r. w sprawie organizacji więziennictwa¹⁴. Zgodnie z powołanymi regulacjami minister sprawiedliwości wykonywał naczelne kierownictwo nad więzieniami, przy czym nadzór i kontrolę sprawował przy pomocy inspektorów więziennictwa, działających pod bezpośrednim kierownictwem dyrektora Departamentu Karnego (Więziennego) Ministerstwa Sprawiedliwości. System organizacji więziennictwa w Polsce od końca lat 20. ubiegłego wieku odpowiadał modelowi dwuinstancyjnemu obejmującemu jednostkę ministerialną i podległe mu jednostki podstawowe.

Szczeble pośrednie w latach 1945-1989

Po zakończeniu działań wojennych od 1945 r. w strukturze więziennej pojawia się jednostka organizacyjna drugiego szczebla, która sprawuje administracyjny nadzór nad jednostkami więziennymi, obozami oraz zakładami wychowawczo-poprawczymi (do końca 1947 r.)¹⁵. Z uwagi na włączenie więziennictwa do utrwalania nowego systemu politycznego i realizacji zadań gospodarczych stawianych przed nowym ustrojem,

¹¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 17.04.1925 r. w sprawie przekazania kierownictwa w I instancji nad więzieniami przy sądach okręgowych – w apelacjach lwowskiej i krakowskiej naczelnikom (dyrektorom-zarządcom) więzień (Dz. U. nr 41, poz. 286). Por. także: *Więziennictwo Polskie, Dział Informacyjny, Przemówienie Ministra Sprawiedliwości*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1926, nr 9.

¹² E. Neymark, *Organizacja więziennictwa polskiego*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1925, nr 42, s. 664-665; tenże, *Organizacja więziennictwa polskiego*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1925, nr 43, s. 681. Krytycznie na temat instancji pośredniej w tym przekazania władzy II instancji prezesom sądów apelacyjnych w późniejszych projektach reformujących organizację więziennictwa, por. Z. Bugajski, E. Neymark, *Aktualne zagadnienia i projekty reformy więziennictwa*, t. I, Warszawa 1925, s. 238; J. Zakrzewski, *Pierwsze pięćdziesiąt lat więziennictwa polskiego*, [w:] *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918-1928*, Warszawa 1929, s. 48.

¹³ Dz. U. z 1928 r. nr 29, poz. 272.

¹⁴ Dz. U. z 1928 r. nr 64, poz. 591.

¹⁵ K. Bedyński, *Kształtowanie się struktury administracyjnej więziennictwa*, [w:] *Rozwój penitencjarystyki w PRL*. Wybrane problemy. Praca zbiorowa pod red. P. Wierzbickiego, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1988, s. 27-28.

organizacja straży więziennej staje się częścią aparatu bezpieczeństwa publicznego. Jednostką centralną więziennictwa do 7 grudnia 1954 r. pozostaje departament VI Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, departament więziennictwa i obozów, później departament więziennictwa, któremu jako szczeble pośrednie podlegają wydziały więziennictwa usytuowane w strukturach wojewódzkich urzędów bezpieczeństwa publicznego¹⁶. Rozwiązanie to wzorowane było na regulacjach radzieckich z okresu międzywojennego, w których inspektoraty więzień w terenie podporządkowane były Narodowemu Komisariatowi Spraw Wewnętrznych (NKWD)¹⁷.

Zwrócić należy uwagę na występujący dualizm w zakresie wykonywanych funkcji nadzoru bezpieczeństwa więzień, który realizowany był, z jednej strony przez pracowników wojewódzkich i powiatowych urzędów bezpieczeństwa (niekoniecznie więc tylko z wydziału więziennictwa), wyznaczonych przez szefa wojewódzkiego urzędu bezpieczeństwa publicznego, z drugiej przez inspektorów departamentu więziennictwa, którzy sprawdzali stan obronności więzień¹⁸. Sytuacja szczególnego nadzoru ze strony służb bezpieczeństwa pozostawała w związku ze zbrojnymi akcjami polskiego podziemia niepodległościowego, dzięki którym uwalniano więźniów – członków grup partyzanckich walczących z komunistycznym reżimem.

Od 8 grudnia 1954 r. więziennictwo przechodzi do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Jednostką centralną więziennictwa zostaje Departament Więziennictwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, po 19 marca 1955 r. przekształcony w Centralny Zarząd Więziennictwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Wydziały więziennictwa usytuowane w strukturach wojewódzkich urzędów bezpieczeństwa publicznego zostają 30 września 1955 r. rozwiązane. Jednostkami drugiego szczebla zostają centralne więzienia, którym administracyjnie podlegają mniejsze więzienia karne, więzienia karno-śledcze, ośrodki pracy więźniów i kolonie rolne¹⁹.

¹⁶ Z. Karl, *Krótki zarys struktury organizacyjnej więziennictwa polskiego w latach 1945-1956*, „Przegląd Więziennictwa” 1962, nr 2.

¹⁷ J. Utrat-Milecki, *Więziennictwo w Polsce w latach 1944-1956*, IPSiR UW, Warszawa 1996, s. 19, M. Porowski, *Funkcje administracji penitencjarnej w Polsce*, niepublikowana praca doktorska, WPiA UW, 1975, s. 181.

¹⁸ Rozkaz Ministra Bezpieczeństwa Publicznego S. Radkiewicza z 29.05.1946 r. w sprawie zabezpieczenia obronności więzień przed napadami i konwoju transportu więźniów, <http://ipn.gov.pl/obep-warszawa/publikacje-internetowe-obep/29-v-1946-r.-warszawa.-rozkaz-ministra-bezpieczenstwa-publicznego-ge-n.-stanisla>

¹⁹ K. Bedyński, op. cit., s. 38-39.

Do jednostek organizacyjnych o charakterze pośrednim przez krótki czas należały centralne obozy pracy (od kwietnia 1945 r.), Pomorski Zarząd Obozów Pracy Więźniów w Potulicach (od czerwca 1945 r.), okręgowe zarządy pracy więźniów (od października 1945 r. do 4 czerwca 1947 r.), a także delegatura Centralnego Zarządu Więziennictwa do spraw ośrodków pracy więźniów przy kopalniach węgla w Chorzowie (od marca 1955 r. do 31 grudnia 1957 r.)²⁰. Nadzór nad pracą więźniów w kopalniach węgla, odbudowie zniszczonej infrastruktury kraju, czy rolnictwie, oznaczało administrowanie tanią siłą roboczą dla realizacji celów polityczno-gospodarczych, które nie miało wiele wspólnego z wykonywaniem funkcji sprawiedliwości.

Centralny Zarząd Więziennictwa (stanowiący jednostkę organizacyjną Ministerstwa Sprawiedliwości) oraz jednostki pośrednie uległy reorganizacji wraz z przekazaniem więziennictwa 1 listopada 1956 r. do zakresu działania ministra sprawiedliwości²¹. Zlikwidowano delegaturę Centralnego Zarządu Więziennictwa w Chorzowie oraz zredukowano z 33 do 17 liczbę centralnych więzień, którym podporządkowane były jednostki podstawowe z województw (więzienia karne, więzienia karno-śledcze, ośrodki pracy więźniów, kolonie rolne)²².

Jednostka organizacyjna drugiego szczebla w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku trzykrotnie zmieniała swoją nazwę, po centralnych więzieniach były to odpowiednio: wojewódzkie areszty śledcze, wojewódzkie zarządy zakładów karnych, okręgowe zarządy zakładów karnych. Zmiana nazwy dotyczyła również jednostki centralnej. Centralny Zarząd Więziennictwa stał się Centralnym Zarządem Zakładów Karnych i Aresztów Śledczych, później Centralnym Zarządem Zakładów Karnych.

Okręgowym zarządom zakładów karnych podporządkowane były zakłady karne, areszty śledcze, ośrodki przystosowania społecznego, przywięzienne zakłady pracy oraz inne jednostki organizacyjne więziennictwa położone na ich terenie²³. Liczba okręgowych zarządów zakładów karnych podlegała zmianom, ostatecznie jednak 14 jednostek

²⁰ Z. Karl, op. cit., s. 18, 34, K. Bedyński, op. cit., s. 41-42, 55. Podobnie jak w latach 1970-1976 taką jednostką była delegatura Centralnego Zarządu Zakładów Karnych do spraw zagospodarowania Bieszczad.

²¹ Ustawa z 11.09.1956 r. o przejściu więziennictwa do zakresu działania Ministra Sprawiedliwości (Dz. U. nr 41, poz. 188). Nie oznaczało to jednak rozwiązania faktycznych wpływów MSW w więziennictwie; por. P. Moczyłowski, *Więziennictwo w okresie transformacji ustrojowej w Polsce: 1989-2003*, [w:] *System penitencjarny i postpenitencjarny w Polsce*, pod red. T. Bulendy, R. Musińskiego, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2003, s. 88.

²² K. Bedyński, op. cit., s. 48, 50.

²³ K. Bedyński, op. cit., s. 51, 56-57.

(w: Bydgoszczy, Gdańsku, Katowicach, Koszalinie, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Opolu, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie, Warszawie, Wrocławiu) zostało zlikwidowanych 31 grudnia 1989 r.²⁴. Struktura więziennictwa na krótki okres pozbawiona została jednostek organizacyjnych średniego szczebla. Zadania oraz wynikające z nich prawa i obowiązki zniesionych jednostek przejęte zostały przez Centralny Zarząd Zakładów Karnych oraz zakłady karne i areszty śledcze²⁵.

Jednostki średniego szczebla po 1989 r.

1 listopada 1990 r. reaktywowano jednostki pośrednie w postaci rejonowych zakładów karnych i rejonowych aresztów śledczych²⁶. Jednostkami zarządzał naczelnik, który podlegał dyrektorowi Centralnego Zarządu Zakładów Karnych. Liczba nowo utworzonych podmiotów, podobnie jak w przypadku okręgowych zarządów zakładów karnych, ulegała zmianom, początkowo było 19 rejonowych aresztów śledczych, następnie od 1 stycznia 1993 r. – 14 rejonowych aresztów śledczych, a od 1 października 1993 r. – 13 rejonowych aresztów śledczych. Odpowiednio, od 1 listopada 1990 r., utworzono 13 rejonowych zakładów karnych, których liczbę zmniejszono od 1 stycznia 1993 r. do dwóch w Rzeszowie-Zależu i we Wrocławiu. Rejonowe areszty śledcze i rejonowe zakłady karne zostały zniesione 31 sierpnia 1996 r., a w ich miejsce utworzono areszty śledcze i zakłady karne²⁷. Reorganizacja była związana z wprowadzeniem postanowień Ustawy z 26 kwietnia 1996 r. o Służbie Więziennej, która zaczęła obowiązywać od 1 września 1996 r.²⁸ (dalej: ustawa u.s.w.). W regulacjach u.s.w. z 1996 r. wyodrębniono centralną jednostkę organizacyjną służby pod nową nazwą Centralny Zarząd Służby Więziennej. Ogniwo centralne zostało wydzielone ze struktur organizacyjnych Ministerstwa Sprawiedliwości.

²⁴ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 22.11.1989 r. w sprawie zniesienia okręgowych zarządów zakładów karnych (Dz. Urz. Ministerstwa Sprawiedliwości nr 5, poz. 33).

²⁵ J. Pyrcak, *Organizacja i zadania więziennictwa w nowej ustawie o służbie więziennej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1996, nr 12-13, s. 58.

²⁶ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 14.09.1990 r. w sprawie utworzenia rejonowych aresztów śledczych i rejonowych zakładów karnych oraz wykazu podległych im jednostek organizacyjnych (Dz. Urz. Ministerstwa Sprawiedliwości nr 5, poz. 52).

²⁷ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 14.08.1996 r. w sprawie zniesienia rejonowych aresztów śledczych i rejonowych zakładów karnych oraz utworzenia w ich miejsce aresztów śledczych i zakładów karnych (Dz. Urz. Ministerstwa Sprawiedliwości nr 5, poz. 27).

²⁸ Dz. U. nr 61, poz. 283 ze zm.

Jednostkami organizacyjnymi drugiego szczebla o charakterze pośrednim między Centralnym Zarządem Służby Więziennej a jednostkami podstawowymi zostały okręgowe inspektoraty Służby Więziennej²⁹. 1 września 1996 r. utworzono 15 okręgowych inspektoratów Służby Więziennej, które swoim terytorialnym zasięgiem działania obejmowały zakłady karne, areszty śledcze oraz ośrodki doskonalenia kadr³⁰. Powołane inspektoraty powstały w Białymstoku, Bydgoszczy, Gdańsku, Katowicach, Koszalinie, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Opolu, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie, Warszawie, Wrocławiu.

Kierownikiem okręgowego inspektoratu Służby Więziennej był dyrektor okręgowy Służby Więziennej, mianowany spośród oficerów służby i zwalniany ze stanowiska na wniosek dyrektora generalnego Służby Więziennej przez ministra sprawiedliwości (art. 6 u.s.w. z 1996 r.). Zastępca dyrektora okręgowego Służby Więziennej mianowany był spośród oficerów służby i zwalniany ze stanowiska na wniosek dyrektora okręgowego Służby Więziennej przez dyrektora generalnego Służby Więziennej.

Regulacje te zostały powtórzone w nowej ustawie z 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, obowiązującej obecnie, która weszła w życie 13 sierpnia 2010 r.³¹. Rozwiązanie organizacyjne, zgodnie z którym rozdzielona jest funkcja powoływania i wnioskowania na stanowisko kierownicze w SW pomiędzy różnymi podmiotami, jest wyrazem ograniczenia podległości osobowej w zakresie powoływania na stanowiska kierownicze, przy zachowaniu pełnej zależności służbowej w ramach hierarchii wyższych stanowisk kierowniczych SW. Ograniczenie podległości osobowej oznacza, że bez stosownego wniosku dyrektora generalnego Służby Więziennej nie jest możliwe powołanie na stanowisko dyrektora okręgowego, ani powołanie wbrew takiemu wnioskowi (art. 65 u.s.w.). Jest natomiast możliwa odmowa ze strony ministra sprawiedliwości powołania na stanowisko dyrektora okręgowego, pomimo

²⁹ Na marginesie wskazać należy, że z punktu widzenia rozczłonkowania terytorialnego ustawa wprowadziła dalszą możliwość wydzielenia organizacyjnego, wskazując, że takie jednostki organizacyjne, jak zakłady karne, areszty śledcze, ośrodki szkolenia i ośrodki doskonalenia kadr Służby Więziennej, mogą posiadać podległe oddziały położone w tej samej lub innej miejscowości (art. 3 ust. 4 u.s.w. z 1996 r.). Nie zmieniło to jednak szczebli hierarchii jednostek organizacyjnych SW, skoro ustawa nie przyznawała oddziałom samodzielności organizacyjnej na wzór powołanych jednostek (obecnie art. 8 ust. 4 u.s.w.).

³⁰ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 20.08.1996 r. w sprawie siedzib, terytorialnego zasięgu i szczegółowego zakresu działania dyrektorów okręgowych oraz struktury organizacyjnej okręgowych inspektoratów Służby Więziennej (Dz. Urz. Ministerstwa Sprawiedliwości nr 5, poz. 28). Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 6.02.2004 r. w sprawie siedzib, terytorialnego zasięgu i szczegółowego zakresu działania dyrektorów okręgowych Służby Więziennej oraz struktury organizacyjnej okręgowych inspektoratów Służby Więziennej (Dz. Urz. Ministerstwa Sprawiedliwości nr 2, poz. 6).

³¹ Dz. U. nr 79, poz. 523 ze zm.

złożenia formalnego wniosku ze strony dyrektora generalnego Służby Więziennej. W podobny sposób przyjęty jest tryb przy powoływaniu zastępcy dyrektora okręgowego. Innym przykładem limitowania zależności personalnej pomiędzy dyrektorem okręgowym a jego zastępcą jest wyłączenie prawa podejmowania decyzji w sprawach mieszkaniowych, które wobec obu podmiotów podejmuje dyrektor generalny Służby Więziennej (art. 192 pkt 2 lit.b u.s.w.).

Ograniczenie podległości personalnej w pewnych zakresach spraw nie oznacza, że nie występuje ona w pełni w innych obszarach podporządkowania, których egzemplifikacją może być uprawnienie do wydawania opinii służbowych. Dyrektor generalny Służby Więziennej sporządza opinię służbową w stosunku do dyrektora okręgowego Służby Więziennej, który z kolei wydaje ją dla swoich zastępców i funkcjonariuszy pełniących służbę w okręgowym inspektoracie Służby Więziennej, dyrektorów zakładów karnych i dyrektorów aresztów śledczych, komendantów ośrodków doskonalenia kadr Służby Więziennej (art. 88 pkt 2-3 u.s.w.).

Nowe regulacje prawne utrzymały dotychczasową liczbę okręgowych inspektoratów Służby Więziennej, siedziby i zasadniczo terytorialny zasięg działania dyrektorów okręgowych³². Dyrektor okręgowy Służby Więziennej uzyskał status organu Służby Więziennej (art. 7 pkt 2 u.s.w.), niezależnie od tego, że jest kierownikiem okręgowego inspektoratu Służby Więziennej (art. 12 ust. 1 u.s.w.). Przyznanie dyrektorowi okręgowemu Służby Więziennej pozycji organu Służby Więziennej oznacza wyodrębnienie organizacyjne wraz z powiązanymi kompetencjami o charakterze wewnętrznym, penitencjarnym i administracyjnym.

Dyrektor okręgowy w strukturze organizacyjnej Służby Więziennej

W ramach przyznanych kompetencji dyrektor okręgowy Służby Więziennej wraz z aparatem pomocniczym w postaci okręgowego inspektoratu Służby Więziennej działa na trzech płaszczyznach: organizacyjnej – administrując służbą w celu utrzymania własnej struktury, penitencjarnej

³² Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 9.08.2010 r. w sprawie siedzib, terytorialnego zasięgu i szczegółowego zakresu działania dyrektorów okręgowych oraz struktury organizacyjnej okręgowych inspektoratów Służby Więziennej (Dz. Urz. Ministerstwa Sprawiedliwości nr 8, poz. 116 i nr 12, poz. 155 oraz z 2013 r. poz. 2, oraz z 2014 r. poz. 35).

– regulując działania funkcjonariuszy SW w stosunku do skazanych, administracyjnej – występując w roli organu administrującego w rozumieniu nauk o administracji.

Przedstawione wyodrębnienie sfer działania organu Służby Więziennej ma charakter pewnej konwencji, skoro stosunki wewnętrzne między funkcjonariuszami, niezależnie czy ukierunkowane na funkcjonariuszy, czy na świadczenia na rzecz skazanych, mogą być zaliczone do organizacji Służby Więziennej. Wyodrębnienie tego typu stosunków służbowych do obszaru penitencjarnego uzasadnione może być tym, że ich funkcją jest pośrednio wykonywanie kary pozbawienia wolności i innych środków izolacyjnych.

Do działań dyrektora okręgowego Służby Więziennej ze sfery administracji służby przykładowo można zaliczyć opracowywanie planu finansowego dochodów i wydatków budżetowych dla okręgowego inspektoratu Służby Więziennej i podległych jednostek organizacyjnych (art. 12 ust. 2 pkt 7 u.s.w.), czy też uczestniczenie w postępowaniu dyscyplinarnym jako przełożony lub wyższy przełożony dyscyplinarny (art. 231 ust. 1, 8 u.s.w.).

Przejawem działań penitencjarnych dyrektora okręgowego Służby Więziennej jest koordynacja oddziaływań penitencjarnych prowadzonych w podległych jednostkach organizacyjnych i nadzór nad nimi (art. 12 ust. 2 pkt 1 u.s.w.), a gdy chodzi o relacje bezpośrednio ze skazanymi wymienić można rozpatrywanie skarg, które dotyczą działalności nadzorowanej jednostki organizacyjnej³³ oraz uchylanie decyzji sprzecznych z prawem w postępowaniu wykonawczym (art. 78 § 2 kkw).

W obszarze administracji publicznej dyrektor okręgowy Służby Więziennej pełni rolę organu administrującego (funkcjonalnego) w rozumieniu art. 5 kpa, działając jako przełożony funkcjonariuszy pełniących służbę w podległych jednostkach organizacyjnych (art. 12 ust. 3 u.s.w.) i wydając decyzje administracyjne, które powodują trwałe zmiany w treści stosunku służbowego (art. 218 u.s.w.), np. zwolnienia ze służby.

Niezależnie od wymienionych płaszczyzn działania związanych z pewnym rodzajem władztwa (organizacyjnego, penitencjarnego, administracyjnego) dyrektor okręgowy Służby Więziennej może również reprezentować Skarb Państwa w stosunkach cywilnoprawnych (art. 67 § 2 kpc), w ramach których funkcjonariusze SW przed sądem mogą np. domagać

³³ § 3 ust. 1 pkt 2 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 13.08.2003 r. w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i próśb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. nr 151, poz. 1467 ze zm.).

się realizacji świadczeń wynikających z pragmatyki służbowej, czy uchylenia kar nałożonych w postępowaniu dyscyplinarnym, a skazani dochoǳić roszczeń z tytułu ochrony dóbr osobistych naruszonych w trakcie izolacji³⁴.

Dyrektor okręgowy Służby Więziennej realizuje przede wszystkim kompetencje o charakterze wewnętrznym i penitencjarnym (w wąskim zakresie także administracyjnym). Podobnie, jak przy innych organach Służby Więziennej, będą to kompetencje w znaczeniu statycznym, określone przez zadania i zakresy działań zawarte w ustawie pragmatycznej oraz kompetencje w ujęciu dynamicznym, w postaci prawnych form działania, takie jak np. możliwość wydawania generalnych aktów administracyjnych: zarządzeń, instrukcji lub wytycznych (art. 12 ust. 4 u.s.w.), czy indywidualnych: poleceń służbowych, aktów opiniujących, rozkazów personalnych³⁵.

Z teoretycznoprawnego punktu widzenia określone organy Służby Więziennej realizują kompetencje, które przypisane są całej służbie. Podmiotem kompetencji jest więc pewien system organów Służby Więziennej. Kompetencje w drodze przepisów ustawy pragmatycznej zdekoncentrowane są na poszczególne organy Służby Więziennej. Wynika to z treści art. 2 ust. 1 u.s.w., który stanowi, iż Służba Więzienna realizuje na zasadach określonych w kkw zadania w zakresie wykonywania tymczasowego aresztowania oraz kar pozbawienia wolności i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności. Podmiotem odpowiedzialnym za organizację legalnego pozbawienia wolności jest cała Służba Więzienna, a nie tylko wybrane fragmenty struktury organizacyjnej. Stanowi to przykład ciekawego rozwiązania organizacyjnoprawnego, w którym nosicielem kompetencji penitencjarnej i związanej z nią kompetencji organizacyjnej jest cała organizacja służby. Wykonanie tych kompetencji powierzone jest natomiast poszczególnym organom, które realizują je za pośrednictwem aparatów wykonawczych w postaci hierarchicznie podporządkowanych jednostek organizacyjnych Służby Więziennej³⁶.

³⁴ T. Przesławski, *Odpowiedzialność Skarbu Państwa związana z działalnością Służby Więziennej. Roszczenia osób pozbawionych wolności. Roszczenia funkcjonariuszy Służby Więziennej*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2016.

³⁵ Wskazując na kompetencje w ujęciu relacji poziomej i pionowej, posiłkujemy się siatką pojęciową występującą w prawie administracyjnym, M. Matczak, *Kompetencje w prawie administracyjnym*, [w:] *System prawa administracyjnego, Instytucje prawa administracyjnego*, t. I, pod red. R. Hausera, Z. Niewiadomskiego, A. Wróbla, Wydawnictwo C.H.Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2010, s. 361-362, 375-379.

³⁶ T. Przesławski, *Służba Więzienna w Polsce. Administracja i podstawy działania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, s. 116-121.

Widocznym przejawem ustawowej dekoncentracji wewnątrz organizacji służby są zakresy działań określone w pragmatyce służbowej, w której poszczególne organy Służby Więziennej (a nawet, gdy chodzi o uprawnienia władcze z użyciem przymusu bezpośredniego i broni palnej wszyscy funkcjonariusze)³⁷ uzyskują możliwość realizacji w pewnym obszarze zadań należących do Służby Więziennej. Powierzenie do wykonania pewnego zakresu spraw dyrektorowi okręgowemu Służby Więziennej nie oznacza, gdy chodzi o więzi organizacyjne, niezależności od jednostki nadrzędnej. Zdekoncentrowanie spraw organizacyjnych i penitencjarnych w ramach Służby Więziennej odnosi się do układu scentralizowanego. Od strony powiązań organizacyjnych między szczeblami jednostek organizacyjnych, jak i wewnątrz tych jednostek, organizację całej służby charakteryzuje hierarchiczne podporządkowanie.

Ten rodzaj więzi organizacyjnych stanowi o możliwości kierowania działaniami podwładnych przez przełożonych w postaci wydawania wiążących poleceń służbowych, a w przypadku kierowników jednostek organizacyjnych także aktów o charakterze ogólnym. Funkcjonariusze pełniący kierownicze stanowiska oraz przełożeni wyższego szczebla pozostają jednocześnie w relacji zwierzchności i podporządkowania. Z punktu widzenia usytuowania dyrektora okręgowego Służby Więziennej w strukturze Służby Więziennej, podlega on dyrektorowi generalnemu Służby Więziennej (art. 63 ust. 2 pkt 2 u.s.w.) oraz jest przełożonym funkcjonariuszy SW i pracowników SW pełniących służbę (pracę) w okręgowym inspektoracie Służby Więziennej (art. 32 ust. 1 u.s.w.) oraz w podległych jednostkach organizacyjnych (art. 12 ust. 3 u.s.w.). Dyrektor okręgowy Służby Więziennej, poza wypadkami niecierpiącymi zwłoki³⁸, jak również wydawaniem generalnych aktów (zarządzeń, wytycznych, instrukcji, art. 12 ust. 4 u.s.w.), kieruje bezpośrednio swoimi zastępcami oraz – o ile nie upoważnił innych osób – dyrektorem zakładu karnego, dyrektorem aresztu śledczego oraz komendantem ośrodka doskonalenia kadr Służby Więziennej (art. 63 ust. 2 pkt 3 u.s.w.). W pozostałym zakresie dyrektor okręgowy administruje okręgowym inspektoratem Służby Więziennej i jednostkami podległymi

³⁷ Funkcjonariusz SW może użyć środka przymusu bezpośredniego lub broni palnej lub wykorzystać je do celów określonych w ustawie o środkach przymusu i broni palnej wyłącznie w zakresie realizacji zadań ustawowych podmiotu, w którym pełni służbę albo w którym jest zatrudniony. Por. art. 5 ustawy z 24.05.2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. poz. 628 ze zm.).

³⁸ Por. § 7 Regulaminu Dyrektora Generalnego Służby Więziennej nr 2/2010 z 18.10.2010 r. w sprawie sposobu pełnienia służby przez funkcjonariuszy Służby Więziennej.

za pośrednictwem dalszych przełożonych, w tym wyżej wymienionych, według przyjętych podziałów czynności w jednostkach organizacyjnych.

Dyrektor okręgowy Służby Więziennej w postępowaniu dyscyplinarnym podlega dyrektorowi generalnemu Służby Więziennej (art. 231 ust. 2 u.s.w.), natomiast sam jest przełożonym dyscyplinarnym dla funkcjonariuszy okręgowego inspektoratu Służby Więziennej oraz wyższym przełożonym dyscyplinarnym w stosunku do zastępcy dyrektora zakładu karnego lub aresztu śledczego, zastępcy komendanta ośrodka doskonalenia kadr Służby Więziennej oraz funkcjonariuszy tych jednostek (art. 231 ust. 8 pkt 3 u.s.w.).

Okoliczność, że kierownicy jednostek pełnią jednocześnie funkcję organów Służby Więziennej (art. 7 pkt 2 u.s.w.) z punktu widzenia międzyszczeblowych powiązań organizacyjnych pomiędzy jednostkami organizacyjnymi Służby Więziennej, może być interpretowane jako sprawowanie kierownictwa organów wyższych Służby Więziennej nad organami niższymi.

Okręgowy inspektorat Służby Więziennej – sprawdzona formuła organizacyjna

Jednostka średniego szczebla, jaką jest okręgowy inspektorat Służby Więziennej, stanowi istotny element przyczyniający się do skutecznego działania całej struktury służby. Rozwiązanie to wydaje się być uzasadnione, zarówno organizacyjnie jak i z perspektywy doświadczeń historycznych.

Wprowadzie zgłaszane są niejednokrotnie postulaty przemodelowania struktury organizacyjnej, poczynając od zmiany usytuowania centralnego szczebla Służby Więziennej w strukturach organizacyjnych Ministerstwa Sprawiedliwości³⁹, a więc powrotu do organizacyjnej formuły sprzed 1996 r., a także większego usamodzielnienia jednostek podstawowych⁴⁰

³⁹ M. Porowski, *Uwagi do projektu ustawy o Służbie Więziennej*, Biuro Studiów i Ekspertyz, lipiec 1995, http://biurose.sejm.gov.pl/teksty_pdf_95/e-51.pdf

⁴⁰ Z. Lasocik, *Organizacja i zasady działania więziennictwa*, [w:] *System penitencjarny i postpenitencjarny w Polsce*, Warszawa 2003, s. 211-212; W. Śledzik, *Ustawa o Służbie Więziennej – stan obecny i perspektywy*, [w:] *Misja Służby Więziennej a jej zadania wobec aktualnej polityki karnej i oczekiwań społecznych*, IV Kongres Penitencjarny, praca zbiorowa pod red. W. Ambrozika, H. Machela, P. Stępnika, UAM, UG, CZSW, COSSW, Poznań – Gdańsk – Warszawa – Kalisz, 2008, s. 268; G. Czajkowski, *Przeobrażenia w Służbie Więziennej*, [w:] *Więziennictwo – Nowe Wyzwania, II Polski Kongres Penitencjarny*, pod red. B. Hołysta, W. Ambrozika, P. Stępnika, CZSW, UAM, PTP, COSSW, Warszawa – Poznań – Kalisz, 2001, s. 767.

i rezygnacji z obecnego kształtu ogniwa pośredniego⁴¹, bądź całkowitej jego likwidacji⁴², to biorąc pod uwagę treść sformułowanych w ustawie pragmatycznej zadań stojących przed Służbą Więzienną oraz sprawność ich realizacji na odcinku między ogniwem centralnym i podstawowym, utrzymanie okręgowych inspektoratów Służby Więziennej wydaje się rozwiązaniem optymalnym.

Niezależnie od charakterystycznych przejawów władztwa dla więzi kierowniczych nad siecią jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, dyrektor okręgowy Służby Więziennej wraz ze swoim aparatem wykonawczym realizuje też funkcje nadzorcze, kontrolne, koordynacyjne i planistyczne. Usytuowanie ośrodka decyzyjnego wraz z paletą środków oddziaływania w stosunku do jednostek podstawowych tylko na poziomie jednostki centralnej oznaczałoby rozbudowanie tego szczebla organizacyjnego.

Biorąc pod uwagę stopień terytorialnego rozczłonkowania administracji więziennej, zarządzanie bezpośrednio z centrali, z punktu widzenia szybkości postępowania, ponoszonych nakładów finansowych oraz ogólnej efektywności działania służby, mogłoby być uznane za niewystarczające. W podobny sposób, uwzględniając doświadczenia z przeszłości, należy odnieść się do propozycji koncentrowania w wybranych jednostkach podstawowych uprawnień władczych w zakresie oceny prawidłowości działania innych zakładów karnych (aresztów śledczych), które poza działalnością własną pełniłyby funkcję podmiotów nadzorujących i kontrolnych.

Zakończenie

Wydaje się, że obecna struktura organizacyjna Służby Więziennej wraz z jednostką drugiego szczebla wypełnia postawione przed nią zadania publiczne i dostosowana jest do specyfiki regionalnej i wielkości terytorialnej Rzeczypospolitej Polskiej. Zmiany w strukturze organizacyjnej Służby Więziennej, chociaż oczywiście możliwe, musiałyby się wiązać

⁴¹ K. Wójcik, *Propozycja zmian w ustawie o Służbie Więziennej*, [w:] *Misja Służby Więziennej a jej zadania ...*, s. 330.

⁴² T. Wierzychowski, *Zakład karny w strukturze organizacyjnej więziennictwa – teraźniejszość i przyszłość*, [w:] *Więziennictwo – Nowe Wyzwania ...*, s. 383.

z przebudową myślenia o roli więziennictwa i znaleźć swoje odniesienie w priorytetach zadaniowych służby, która np. w większym stopniu zaangażowana byłaby w nadzór nad więźniami w środowisku otwartym. Nie oznaczałoby to jednak automatycznie konieczności redukcji szczebli organizacyjnych, lecz chodziłoby bardziej o zmianę funkcjonalną poszczególnych ogniw.

Bibliografia

- Bedyński K., *Kształtowanie się struktury administracyjnej więziennictwa*, [w:] *Rozwój penitencjarystyki w PRL. Wybrane problemy*, praca zbiorowa pod red. P. Wierzbickiego, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1988.
- Bugański Z., Neymark E., *Aktualne zagadnienia i projekty reformy więziennictwa*, t. I, Warszawa 1925.
- Car S., *Dziesięciolecie Więziennictwa polskiego*, polska odbitka z „Revue Penitentiaire de Pologne”, vol. IV, nr 1/6, Warszawa 1929.
- Czajkowski G., *Przeobrażenia w Służbie Więziennej*, [w:] *Więziennictwo – Nowe wyzwania*, II Polski Kongres Penitencjarny, pod red. B. Hołysta, W. Ambrozika, P. Stępniaaka, CZSW, UAM, PTP, COSSW, Warszawa – Poznań – Kalisz 2001.
- Karl Z., *Krótki zarys struktury organizacyjnej więziennictwa polskiego w latach 1945-1956*, „Przegląd Więziennictwa” 1962, nr 2.
- Lasocik Z., *Organizacja i zasady działania więziennictwa*, [w:] *System penitencjarny i postpenitencjarny w Polsce*, pod red. T. Bulendy, R. Musidlowskiego, Warszawa 2003.
- Matczak M., *Kompetencje w prawie administracyjnym*, [w:] *System Prawa Administracyjnego, Instytucje prawa administracyjnego*, t. I, pod red. R. Hausera, Z. Niewiadomskiego, A. Wróbla, Wydawnictwo C.H.Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2010.
- Moczydłowski P., *Więziennictwo w okresie transformacji ustrojowej w Polsce: 1989-2003*, [w:] *System penitencjarny i postpenitencjarny w Polsce*, pod red. T. Bulendy, R. Musidlowskiego, Warszawa 2003.
- Neymark E., *Organizacja więziennictwa polskiego*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1925, nr 42.
- Neymark E., *Organizacja więziennictwa polskiego*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1925, nr 43.
- Neymark E., *Organizacja więziennictwa polskiego*, [w:] *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918-1928*, nakładem pracowników więziennych Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1929.
- Pawlak K., *Więziennictwo Polskie w latach 1918-1939*, Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej w Kaliszu, Kalisz 1995.
- Pyrcak J., *Organizacja i zadania więziennictwa w nowej ustawie o Służbie Więziennej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1996, nr 12-13.
- Porowski M., *Funkcje administracji penitencjarnej w Polsce*, niepublikowana praca doktorska, Wydział Prawa i Administracji UW, Warszawa 1975.
- Porowski M., *Administracja penitencjarna – zasady organizacji i kierowania*, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” 1979, t. IX.

Przesławski T., *Służba Więzienna w Polsce. Administracja i podstawy działania*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012.

Przesławski T., *Odpowiedzialność Skarbu Państwa związana z działalnością Służby Więziennej. Roszczenia osób pozbawionych wolności. Roszczenia funkcjonariuszy Służby Więziennej*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2016.

Śledzik W., *Ustawa o Służbie Więziennej – stan obecny i perspektywy*, [w:] *Misja Służby Więziennej a jej zadania wobec aktualnej polityki karnej i oczekiwań społecznych, IV Kongres Penitencjarny*, praca zbiorowa pod red. W. Ambrozika, H. Machela, P. Stępnika, UAM, UG, CZSW, COSSW, Poznań – Gdańsk – Warszawa – Kalisz, 2008.

Szaciński M., *Reforma więzienna*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1904, nr 33.

Utrat-Milecki J., *Więziennictwo w Polsce w latach 1944-1956*, Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW, Warszawa 1996.

Wierchowski T., *Zakład karny w strukturze organizacyjnej więziennictwa – teraźniejszość i przyszłość*, [w:] *Więziennictwo – Nowe wyzwania, II Polski Kongres Penitencjarny*, pod red. B. Hołysta, W. Ambrozika, P. Stępnika, CZSW, UAM, PTP, COSSW, Warszawa – Poznań – Kalisz, 2001.

Więziennictwo Polskie, Dział Informacyjny, Przemówienie Ministra Sprawiedliwości, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1926, nr 9.

Wójcik K., *Propozycja zmian w ustawie o Służbie Więziennej*, [w:] *Misja Służby Więziennej a jej zadania wobec aktualnej polityki karnej i oczekiwań społecznych, IV Kongres Penitencjarny*, praca zbiorowa pod red. W. Ambrozika, H. Machela, P. Stępnika, UAM, UG, CZSW, COSSW, Poznań – Gdańsk – Warszawa, 2008.

Zakrzewski J., *Pierwsze pięciolecie więziennictwa polskiego*, [w:] *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918-1928*, Warszawa 1929.

Zieleniewski J., *Organizacja zespołów ludzkich. Wstęp do teorii organizacji i kierowania*, PWN, Warszawa 1967.

Akty prawne:

Dekret z 7.02.1919 r. w przedmiocie organizacji okręgowych dyrekcji więziennych (Dz. Praw Państwa Polskiego z 1919 r. nr 14, poz. 173).

Dekret z 8.02.1919 r. w sprawie tymczasowych przepisów więziennych (Dz. Praw Państwa Polskiego z 1919 r. nr 15, poz. 202).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 11.11.1920 r. w porozumieniu z Ministrem Skarbu w przedmiocie utworzenia Okręgowych Dyrekcji Więziennych we Lwowie i Krakowie (Dz. U. z 1920 r. nr 107, poz. 705).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 17.04.1925 r. w sprawie przekazania kierownictwa w I instancji nad więzieniami przy sądach okręgowych – w apelacjach lwowskiej i krakowskiej naczelnikom (dyrektorom – zarządcom) więzień (Dz. U. nr 41, poz. 286).

- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 7.03.1928 r. w sprawie organizacji więziennictwa (Dz. U. z 1928 r. nr 29, poz. 272).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 22.06.1928 r. o wykonaniu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 7.03.1928 r. w sprawie organizacji więziennictwa (Dz. U. z 1928 r. nr 64, poz. 591).
- Ustawa z 11.09.1956 r. o przejściu więziennictwa do zakresu działania Ministra Sprawiedliwości (Dz. U. nr 41, poz. 188).
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 22.11.1989 r. w sprawie zniesienia okręgowych zarządów zakładów karnych (Dz. Urz. Ministerstwa Sprawiedliwości nr 5, poz. 33).
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 14.09.1990 r. w sprawie utworzenia rejonowych aresztów śledczych i rejonowych zakładów karnych oraz wykazu podległych im jednostek organizacyjnych (Dz. Urz. Ministerstwa Sprawiedliwości nr 5, poz. 52).
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 14.08.1996 r. w sprawie zniesienia rejonowych aresztów śledczych i rejonowych zakładów karnych oraz utworzenia w ich miejsce aresztów śledczych i zakładów karnych (Dz. Urz. Ministerstwa Sprawiedliwości nr 5, poz. 27).
- Ustawa z 26.04.1996 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. nr. 61 poz. 283 ze zm.).
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 20.08.1996 r. w sprawie siedzib, terytorialnego zasięgu i szczegółowego zakresu działania dyrektorów okręgowych oraz struktury organizacyjnej okręgowych inspektoratów Służby Więziennej (Dz. Urz. Ministerstwa Sprawiedliwości nr 5, poz. 28).
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 6.02.2004 r. w sprawie siedzib, terytorialnego zasięgu i szczegółowego zakresu działania dyrektorów okręgowych Służby Więziennej oraz struktury organizacyjnej okręgowych inspektoratów Służby Więziennej (Dz. Urz. Ministerstwa Sprawiedliwości nr 2, poz. 6).
- Ustawa z 9.04.2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. nr 79, poz. 523 ze zm.).
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 9.08.2010 r. w sprawie siedzib, terytorialnego zasięgu i szczegółowego zakresu działania dyrektorów okręgowych oraz struktury organizacyjnej okręgowych inspektoratów Służby Więziennej (Dz. Urz. Ministerstwa Sprawiedliwości nr 8, poz. 116 i nr 12, poz. 155 oraz z 2013 r. poz. 2 oraz z 2014 r. poz. 35).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 13.08.2003 r. w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i próśb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. nr 151, poz. 1467 ze zm.).
- Ustawa z 24.05.2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. poz. 628 ze zm.).
- Regulamin Dyrektora Generalnego Służby Więziennej nr 2/2010 z 18.10.2010 r. w sprawie sposobu pełnienia służby przez funkcjonariuszy Służby Więziennej.